

Fritt ord, frie mennesker

Hva er ytringsfrihet? I følge FNs menneskerettighetskonvensjon artikkel 19 er ytringsfrihet retten til *“å hevde meninger uten innblanding og til å søke, motta og meddele opplysninger og ideer gjennom ethvert meddelelsesmiddel og uten hensyn til landegrenser”*. Ytringsfrihet handler altså ikke bare om ord. Ord som sies, ord som trykkes, ord som synges, ord, ord, ord. Ytringer er mer enn det. En ytring kan være en sang, et bilde eller et maleri, en dans eller rett og slett stillhet. En stille protest er en like betydningsfull ytring som ord, men likevel har jeg valgt å skrive dette essayet. Grunnen til dette er at ord er en måte å uttrykke seg på som gir meg muligheten til å si det jeg har på hjertet.

I dette essayet vil jeg gå inn på flere aspekter ved ytringsfriheten, både på godt og vondt. Jeg skal drøfte ytringsfriheten som jeg har, i forhold til ytringsfriheten som andre ikke får nyte. I tillegg skal jeg gå inn på temaet ytringsfrihet og menneskerettigheter, samt hvor grensen går (og kanskje litt mer).

2014 er året vi feirer grunnlovsjubileet i Norge, og at det i år er 200 år siden Norge fikk sin egen grunnlov som innførte ytringsfriheten til landet vårt. Det er viktig å minnes at grunnen til at jeg kan skrive dette er fordi noen før meg kjempet for min rett til å kunne gjøre det. Jeg som skriver dette risikerer ikke å bli fengslet for å bruke min ytringsfrihet... Jeg risikerer ikke å bli slått i hjel eller dømt til døden for å kritisere den norske staten, kongen vår, statsministeren eller religiøse ledere. Det er ytringsfriheten som gjør at jeg kan nyte av dette, og mens jeg tar denne friheten for gitt finnes det mennesker som sitter i fengsel eller som er dømt til døden for å ha ytret seg fritt.

Jeg er heldig, og av den grunn sitter jeg her og skriver dette essayet. Det er en påminnelse til meg selv og til de som leser det om at hvis jeg hadde bodd i Saudi-Arabia kunne jeg ha blitt fengslet for å kritisere kongen. Hadde jeg bodd i Etiopia kunne jeg ha blitt fratatt min frihet fordi jeg krever ytringsfrihet. Hadde jeg bodd i Iran kunne jeg ha blitt henrettet for å kritisere staten. Men jeg bor ikke i noen av disse landene. Jeg bor i Norge. Og av ingen annen grunn enn at jeg har vært heldig og ble født med norsk statsborgerskap, har jeg fått mine grunnleggende menneskerettigheter servert på gullfat. Akkurat slik det burde være.

Eller har jeg det?

Hva sier loven?

Paragraf 100 i Grunnloven¹ fastslår at *“Ytringsfrihed bør finde Sted”*. Denne paragrafen ble som sagt innført i grunnloven allerede i 1814. Vår stolte norske grunnlov som ble laget med ideer basert på den amerikanske grunnloven og ideen om liv, frihet og jakten på lykke. Endelig skulle vi få lov til å styre oss selv. Eller nesten, det var ikke helt sånn det gikk. Men vi fikk i hvert fall en grunnlov, og selv om den ekskluderte kvinners stemmerett og stemmerett til de som ikke

¹ http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17?q=ytringsfrihet*#%C2%A7100

var velstående eller hadde eiendom var den blant de mest demokratiske i sin tid. Og det sier kanskje litt?

Demokrati er relativt. Det samme er ytringsfrihet. Hovedproblemet når det gjelder demokrati og ytringsfrihet er ikke selve ideen om det, men ideen av hva det vil si å være fri. Det som var overveldende bra for 200 år siden, er langt ifra OK i dag. Og det som regnes som ille for oss i frie Norge, kan være relativt bra for mennesker som bor i et land som er mindre demokratisk og fritt. I dette essayet diskuterer jeg riktignok ytringsfrihet og demokrati, men det er viktig å huske på at jeg diskuterer disse begrepene med mitt vestlige verdensbilde som utgangspunkt.

I 2004 ble paragraf 100 i grunnloven vår revidert slik at den skal kunne gjenspeile Norges forpliktelser ovenfor Europarådets menneskerettighetskonvensjon av 1950, og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter. Dette kan for eksempel si oss at tidene forandrer seg, og at reformer er viktige! Blant annet fikk paragraf 100 et sjettede ledd som sier følgende : «*Det påligger Statens Myndigheter at lægge Forholdene til Rette for en aaben og oplyst offentlig Samtale.*»² Dette tillegget er kjent som infrastrukturkravet, og viktigheten av en slik paragraf kommer jeg til senere i dette essayet. Det vi sitter igjen med er altså at vi i Norge har ytringsfrihet som er fastslått i grunnloven, og at staten er pålagt å åpne for den offentlige debatten. Men betyr ytringsfrihet at vi kan si akkurat det vi vil, uansett?

Det kommer helt an på hvem du spør. Jeg vil personlig si at jeg er en ytringsfrihetsfundamentalist som har sterk tro på at ytringsfriheten skal tøyes så langt som mulig, og at man skal kunne si det man mener uten å bli dømt for det. Verken av loven, eller samfunnet. Likevel vil jeg si nei, basert på både folkevett og straffeloven § 135 a. som fastslår følgende :

“Den som forsettlig eller grovt uaktsomt offentlig setter frem en diskriminerende eller hatefull ytring, straffes med bøter eller fengsel inntil 3 år. Som ytring regnes også bruk av symboler. Medvirkning straffes på samme måte. Med diskriminerende eller hatefull ytring menes det å true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen på grunn av deres

- a) *hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse,*
- b) *religion eller livssyn,*
- c) *homofile legning, leveform eller orientering, eller*
- d) *nedsatte funksjonsevne.”*³

² <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/dok/nouer/2009/nou-2009-1/14/2/1.html?id=542160>

³ http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1902-05-22-10/KAPITTEL_2-6#%A7135a

I den norske straffeloven finnes det også paragrafer som angår både blasfemi og majestetsbespottelse også, men heldigvis er det slik at terskelen for å bli straffet for ytringer i Norge er ganske høy. Likevel er flere av disse lovene der for å beskytte de svakeste i samfunnet, og sørge for at de ikke blir diskriminert eller stigmatisert på bekostning av ytringsfriheten. Hvis jeg for eksempel velger å oppfordre til at vi skal drepe alle som kler seg i rosa, og dermed stigmatiserer og truer denne gruppen mennesker, vil dette sees på som ulovlig. Dette betyr ikke at jeg ikke har lov til å si at jeg ikke liker mennesker som går i rosa. Det faktum at det er straffbart å si hatytringer betyr ikke at min ytringsfrihet er begrenset. Snarere tvert imot betyr det at både jeg og andre blir beskyttet mot oss selv, og at hvis jeg hadde vært i en slik situasjon der jeg ble diskriminert ville loven ha beskyttet meg også. Likevel må vi være klare over at det ikke alltid har vært slik, og at vi i Norge har gjennomgått store politiske forandringer de siste 200 årene. Både på godt og vondt.

Men kan vi i anledning 200-års jubileet for grunnloven si at vi i Norge har et fritt ord og dermed frie mennesker? For å kunne svare på dette må vi først definere hva frihet er, og frihetsbegrepet varierer fra sted til sted og person til person. Men hva er vel bedre enn friheten? Og er frihet noe som vi vil kjempe for uansett prisen?

Og for øvrig kan man gjøre hva man vil...

Noen ganger går det opp for meg hvor viktig det å ha ytringsfrihet er. Dette gjelder for eksempel når jeg sier noe som alle andre er uenige i, eller når jeg ikke sier noe i frykt for hvordan mennesker rundt meg til reagere og oppfatte meg. Hva er det jeg ikke tør å si? Hva er det jeg sier til tross for at andre er uenige? Til å begynne med kan jeg for eksempel nevne mitt syn på homofili, som står i strid med synet til den religionen jeg egentlig tilhører. Jeg har ytringsfrihet og er åpen om min støtte til LHBT-personer, men på hjemmebane begrenser jeg meg en liten smule. Mor og far trenger ikke å vite alt, til tross for at det ville vært deilig å kunne være helt åpen mot dem også. Jeg kan si at jeg i utgangspunktet har full ytringsfrihet, men at den innskrenkes en liten smule av de verdiene som mine nærmeste har. Likevel er det kanskje ikke noe galt i dette, med tanke på at respekt aldri har skadet noen.

Dette eksempelet kan for eksempel utvides til å gjelde andre steder i samfunnet. Et eksempel er karikaturbildene av profeten Muhammed som i en kort periode gjorde mange i det muslimske samfunnet sinte og fiendtlige mot vesten. Til tross for at den som laget karikaturtegningene har full ytringsfrihet, og lov til å publisere slike tegninger, har han også et ytringsansvar. Å ytre seg kun for å krenke andre, eller for å kritisere mennesker på et usaklig grunnlag kan verden være foruten. Man trenger ikke å provosere kun for å provosere, og selv om ytringsfriheten er viktig er det en bra ting å ta hensyn også. Samtidig er det viktig å ikke hindre de viktige ytringene på grunnlag av respekt. Til tross for at jeg prøver å unngå samtaler om homofili med foreldrene mine, er det viktig for meg å få frem budskapet om at det å elske er en menneskerett. Enten det er på TV, radio, avisen eller i samtale med mennesker som mener det motsatte.

22. februar var jeg på TVH sin frokost-TV i en samtale med en kristen og en ateist om religion. Jeg personlig satt i debatten som muslim, til tross for at jeg er blant de mer moderate muslimene. Jeg visste på forhånd at det å si at *"jeg finner det vanskelig å tro på en Gud som hater homofile"* ville vekke reaksjoner. Jeg visste at jeg ville få kommentarer på nettopp dette, og at noen kom til å si at jeg er verdens verste muslim. Jeg tok rett. Ikke så lenge etter at intervjuet kom på nett og TV fikk jeg meldinger om nettopp dette. Disse kommentarene kom fra fundamentalister som ville belære meg om hva både Bibelen og Koranen sier om homofili. Jeg takket fint for informasjonen, men takket deretter ja til å stille til et intervju om ytringer på nett og nettdebatt. De vonde kommentarene og kritikken som ikke bare jeg, men mange som ytrer seg fritt får, skal ikke få lov til å hemme samfunnsdebatten. Og selv om jeg har stor respekt for de som er religiøse, ser jeg også på det som min plikt å gi beskjed om at det å stigmatisere homofile på den måten ikke er OK.

Dette er et eksempel fra min hverdag, og jeg kan sannsynligvis komme med enda flere eksempler og problemstillinger der jeg er splittet mellom familie, samfunn og meg selv. Jeg er opprinnelig fra Libanon, et lite land i Midtøsten som liker å kalle seg en demokratisk republikk, men hvor man stadig kan lese i nyhetene om mennesker som er blitt straffet for å fornærme landets president, korrupsjon og udemokratiske tiltak som tas i bruk for å hindre befolkningen fra å kreve de forandringene som de vil ha. Det aller verste er at det finnes mennesker i mitt nettverk og min familie som ikke ser noe galt i dette. Mens jeg i Norge kan si nesten alt og ikke behøver å være redd for konsekvensene av det, er det den siste tiden blitt innført regler i mitt andre hjemland som virkelig gjør meg opprørt. Et eksempel er bloggere som blir anmeldt for å ha kritisert en restaurant eller en kjede på nettet, eller mennesker som får beskjed om at det ikke er lov å ta bilder i den mest sentrale delen av hovedstaden Beirut. Disse er mennesker vi ikke hører om. Mennesker som egentlig ikke gjør noe vondt, men som likevel blir straffet for sine ytringer og sine handlinger.

Og jeg undres hvorfor? Hvorfor er det slik? Vel, djevelen ligger i detaljene. Til tross for at jeg syntes at dette er urettferdig syntes jeg at det er viktig å være klar over og tenke på det faktum at det er mange store forskjeller mellom Libanon og Norge, og at jeg egentlig ikke kan sammenligne disse to. Med jevne mellomrom opplever Libanesere krig, borgerkrig, vold, bilbomber og voldstrusler, og da er det naturlig at menneskerettighetene og ytringsfriheten faller i bakgrunnen. For at noen skal kunne stå frem og kreve menneskerettigheter som ytringsfrihet og likestilling, nå de først ha grunnleggende menneskerettigheter som mat, vann og husly. Det er dessverre ikke en realitet verken for alle Libanesere, eller alle mennesker i verden.

Ujevn fordeling av goder, korrupsjon, nød og flykt er noen av de faktorene som hindrer mennesker fra å kreve det de har rett på. Det samme gjelder analfabetisme. Hvordan skal noen som ikke kjenner til sine grunnleggende rettigheter kunne kreve dem? Hvordan skal mennesker som aldri har hatt en time med skolegang kunne bruke ordet som våpen i kampen for en bedre verden? Ytringsfrihet handler ikke bare om å uttrykke seg fritt, men også om å ha mulighetene og ressursene til det. Derfor er tillegget i paragraf 100 viktig. Selv

om jeg bor i et land som er demokratisk, og hvor jeg kan si hva jeg vil, gjelder ikke disse rettighetene i praksis hvis jeg ikke kan stå frem og kreve dem. Jeg vil si at staten ikke bare har et ansvar for å gi sine innbyggere sin frihet, men også til å hjelpe dem med å med å kunne ta i bruk virkemidler som gjør dette enklere. Utdannelse er et bra sted å begynne.

Dette kan også vise utviklingen vi selv har hatt i Norge. Vi har aldri vært så demokratiske som vi er nå, og det er åpenbart at utviklingen de to siste hundreårene er en stor årsak til dette. Likevel er det en vei å gå for oss også, og det er for eksempel mulig å spekulere om ikke ytringsfriheten har gått for langt når mennesker som uttrykker et sterkt fremmedhat får utdelt et stipend for å skrive en bok om disse ideene. Det er også mulig å spekulere på om ikke ytringsfriheten har gått for langt når sognepresten i Bømlo får spalteplass i min lokalavis, Haugesunds Avis, som "Ord for dagen" for å få lov til å uttrykke at homofili er galt og at Gud vil lede de homofile på "den rette vei". Ytringsfrihet er ikke en enkel sak, og som alt annet som er godt har det også sine utfordringer (for ikke å kalle det ulemper). Ytringsfriheten er kontroversiell, og det er derfor det er like aktuelt å diskutere den i dag som da den ble innført i grunnloven i 1814, eller da den ble revidert i 2004.

Jeg vil støtte ideen om at så lenge man ikke oppfordrer til vold, eller kommer med trusler så skal man få lov til å si hva man vil. Det skal være lov for en person å si at minoriteter og innvandrere ikke er bra, så lenge han ikke sier at vi skal drepe alle innvandrere. Og det skal være lov for en sogneprest å si at homofili er galt, uansett hvor uenig jeg selv er. Det som bør sees nærmere på er derimot hvilke arenaer det er vi gir disse stemmene. Selv om de har lov å komme med slike ytringer som stigmatisere en eller flere grupper i samfunnet, mener jeg at både lokalavisen og sentrale aktører innenfor presse og media ikke skal gi dem en arena å utfolde seg på. På den andre siden finnes det de som mener at troll sprekker i solen, og det er ved å la dem ytre seg at vi kan ha muligheten til å motsi dem. Jeg kan igjen vise til eksempelet på frokost-TV der en av dem som kritiserte mine ytringer om homofili ble bedt om å stille til et intervju for å forsvare sine ytringer, og som endte opp med å si at han egentlig ikke ville komme inn i en slik diskusjon. Hva som er rett vet ikke jeg, men jeg kan tenke meg til at det sannsynligvis finnes noe rett i begge synspunkter.

Netthets, ytringsfrihet og grenser

For å gå mer inn på dette med arenaer, så vil jeg nevne at arenaene som vi kan ytre oss på er adskillig flere i dag enn de var for ti år siden. Internett og sosiale medier har gjort at vi kan nå ut til hundrevis av mennesker i løpet av få minutter, og mulighetene er uendelige. Likevel er det slik at mens noen har startet store revolusjoner på internett og fått igjennom viktige reformer, bruker andre nettet som et verktøy til å gjøre livet vanskelig for sine medmennesker. Netthets, mobbing og trusler florerer på nettet, og mens det er en viss terskel for å gå bort og ytre hat til noens ansikt er det adskillig lettere å skrive det gjennom et tastatur. På denne måten misbrukes ytringsfriheten, og det går an å argumentere for at nå har det gått for langt.

Samtidig må vi ikke glemme at den arabiske våren startet på nettet, og hadde det ikke vært for virkemidler som Facebook ville det tatt mye lenger tid å spre budskapet. Unge mennesker har sett verdien av disse hjelpemidlene, og de vil også ha noe de skulle ha sagt. Med andre ord har ikke sosiale medier bare en negativ effekt, og som så mye annet er de ikke bedre eller verre enn hva vi gjør dem til. Er det da riktig å si at bruk av internett har gått i feil retning? Er det da riktig å kun fokusere på det negative? 2011 revolusjonen i Egypt kalles for "Facebook-revolusjonen", og ved bruk av et tastatur og internett ble Midtøsten bokstaveligstalt blitt satt i fyr og flamme. Dette må vi ha i bakhodet når vi argumenterer for å stenge kommentarfeltene til de største avisene på nett, eller når vi er oppgitte over hvor galt det gikk med ytringsfriheten.

I fjor vår var jeg med på seminaret "Anonyme feiginger" som var arrangert av Amnesty International og som tok opp nettopp dette viktige temaet. Noen av ideene som kom frem er at kanskje teknologi har utviklet seg raskere enn våre verdier. Vi har fått alle disse verktøyene, uten en manual til hva som er akseptert og hva som ikke er det. I noen tilfeller, når disse verktøyene havner i feil hender, har dette fatale konsekvenser. Et eksempel er når mennesker blir så sterkt mobbet på nettet at dette går utover livene deres, og at de i verste fall bestemmer at de ikke lenger vil leve. Vi leser stadig vekk om ungdommer som begår selvmord fordi de følte at alle hatet dem, og at livet aldri vil være bra.

Andre konsekvenser som er mer vanlige er at de hatefulle ytringene fører til at samfunnsdebatten stagnerer, og at de gode ytringene på en måte faller i bakgrunnen. Jeg har noen ganger valgt å ikke kommentere på en sak på nettet for ikke å få hatefulle ytringer og personangrep tilbake, og jeg vet at jeg ikke er den eneste. Ofte kan vi le av de fundamentalistiske meningene som kommer frem, særlig hvis de er bygget opp av grusom grammatikk og ber utlendinger om å "lære seg norsk". Ah, ironien. Men noen av de som sprer slike ytringer har gjort det en god stund, og de vet hva det er som føles personlig. De vet hva det er som gjør vondt. Flere gode og viktige samfunnsdebattanter velger å trekke seg nettopp av den grunn, og det er vi som må ta konsekvensene av dette. Vi som er samfunnsengasjerte mister mange av de som kunne ha ledet samfunnet vårt videre i positiv retning.

Veien videre

For å runde av vil jeg gjenta at vi har kommet langt de siste 200 årene. Mye er annerledes og mye er blitt bedre. Selv om vi har det bedre er dette langt ifra situasjonen i resten av verden, og mens vi er så heldige at vi kan diskutere begreper sitter det mennesker i fengsel fordi de krevde litt av det vi har. Dette essayet kunne ha fortsatt lenge, og det er mye vi kan diskutere. Det finnes mange synspunkter, mange gode argumenter og en del mennesker som kan nevnes med navn. Både mennesker som har styrket samfunnsdebatten, og mennesker som har ødelagt for den. For at samfunnsdebatten ikke skal stagnere må den tas i bruk og styrkes. Vi må tørre å ytre oss fritt, og selv om noen ytringer vil provosere mange er det viktig å si dem likevel. Vår styrke ligger ikke i å ikke ta oss nær av personangrep og kritikk, men i å fortsette til tross for dette.

I år markerer vi grunnlovsjubileet og blant de viktigste temaene som tas opp er nettopp ytringsfriheten. Dette abstrakte fenomenet som noen har, som noen blir drept for og som for de fleste kun eksisterer ved navn fordi de ikke er klar over hvor viktig den er. Samtidig må vi huske å rette blikket ut, og være der for de som ikke er så heldige som oss selv. Ja, vi er heldige og dette er noe vi må huske. Likevel er det flere måter vi kan bruke vår ytringsfrihet på, for å gi andre sin. Vi kan begynne med å være klar over viktigheten av vår ytringsfrihet. En måte jeg skal gjøre dette på er å holde foredrag om ytringsfrihet for de politiske ungdomspartiene i Haugesund, for å minne dem om hvor viktig den er. En annen måte å gjøre det på er å skrive essay som dette, og dele dem. I løpet av den tiden jeg har brukt på å skrive dette essayet har jeg nesten ikke snakket om noe annet. Til tross for at vennene mine sannsynligvis er kjempeleie av meg, har de kanskje fått opp øynene for noe som alltid har vært der men som få snakker om.

Veien videre er trang, humpete, og absolutt ikke enkel. I tillegg er den vidstrakt, og går i forskjellige retninger. Men det var nettopp ved å følge denne veien at vi i Norge i dag kan skryte av alt det gode vi har, og det er kun ved å fortsette at vi kan bli enda bedre, enda friere og mer bevisste på hvor godt (eller dårlig) vi har det. Og hva skjer da? Da gjør vi noe med det!

Kildeliste :

http://no.wikisource.org/wiki/Verdenserkl%C3%A6ringen_om_Menneskerettigheter

<http://www.amnesty.no/aktuelt/inviterer-fengslede-skribenter>

<http://snl.no/ytringsfrihet>

http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17?q=ytringsfrihet*#%C2%A7100

http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1902-05-22-10/KAPITTEL_2-6#KAPITTEL_2-6

<http://www.fn.no/Bibliotek/Avtaler/Menneskerettigheter/FNs-verdenserklaering-om-menneskerettigheter>

Lastet ned 13.01.2014

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/dok/nouer/2009/nou-2009-1/14/2/1.html?id=542160>

Lastet ned 01.03.2014

Menneskerettigheter 2002 – Årsrapport om norsk innsats for menneskerettighetene - Utenriksdepartementet